УДК [338.242.4:338.43]:005.336.1; JEL classification: Q18, L26, H11, C43
DOI: https://doi.org/10.36887/2415-8453-2026-1-93

Славкова Олена Павлівна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри публічного управління та адміністрування, Сумський національний аграрний університет
Малік Лариса Миколаївна, кандидат економічних наук, провідний науковий співробітник відділу підприємництва, кооперації та агропромислової інтеграції, Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки

Slavkova Olena, Doctor of Science in Economics, Professor, Professor of Public Management and Administration Department, Sumy National Agrarian University, https://orcid.org/0000-0002-1864-0810
Malik Larysa, Candidate of Economic Sciences, Leading Researcher of the Department of Entrepreneurship, Cooperation and Agro-Industrial Integration, National Scientific Center «Institute of Agrarian Economics», https://orcid.org/0000-0001-6020-7335

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ: МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ

STATE REGULATION OF ENTREPRENEURSHIP DEVELOPMENT IN AGRICULTURE: A METHODOLOGICAL APPROACH TO EFFECTIVENESS ASSESSMENT

Славкова О. П., Малік Л. М. Державне регулювання розвитку підприємництва у сільському господарстві: методичний підхід до оцінювання ефективності. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2026. Том 11. № 1. С. 485 – 488.

Slavkova O., Malik L. State regulation of entrepreneurship development in agriculture: a methodological approach to effectiveness assessment. *Ukrainian Journal of Applied Economics and Technology*. 2026. Volume 11. № 1. pp. 485 – 488.

У статті обґрунтовано теоретико-методичні засади державного регулювання розвитку підприємництва у сільському господарстві. Систематизовано фінансово-економічні, кредитні, податкові, страхові, інвестиційні, інституційні та регуляторні інструменти підтримки підприємств. Запропоновано підхід до оцінювання ефективності аграрної політики за економічним, фінансовим, соціальним, бюджетним та інституційним блоками. Розроблено інтегральний індекс ефективності державної підтримки, що дає змогу порівнювати її результативність за роками, регіонами та програмами. Визначено напрями вдосконалення аграрної політики в умовах післявоєнного відновлення України.
Ключові слова: *державне регулювання, сільське господарство, державна підтримка, аграрна політика, ефективність, інтегральний індекс.*

The article substantiates the foundations of state regulation of entrepreneurial development in agriculture and identifies directions for improving agricultural policy amid wartime risks and post-war recovery. The purpose is to systematize state support instruments, assess their impact on agricultural enterprises, identify regulatory weaknesses, and propose an integrated approach to measuring policy effectiveness. The research applies systematization, comparative analysis, generalization, grouping, and index methods. State regulation is interpreted as the purposeful influence of public authorities on the economic, financial, organizational, and institutional conditions of agricultural business activity. Financial and economic, credit, tax, insurance, investment, institutional, and regulatory instruments are classified according to their impact. A methodological approach to evaluating state regulation is developed on four blocks: economic efficiency, financial sustainability, social performance, and budgetary and institutional efficiency. An Integrated Index of State Support Effectiveness is proposed that combines normalized indicators of profitability, profit per hectare, labor productivity, gross value added, investment activity, autonomy, credit burden, liquidity, employment, wages, coverage of support programs, accessibility of public programs, and transparency of fund allocation. The index enables comparisons by year, region, sector, and support program, and identifies components that require priority improvement. Agricultural policy should be assessed not only by allocated resources but also by measurable changes in enterprise performance, resilience, employment, and institutional accessibility. The practical value of the approach lies in supporting monitoring, comparison, and evidence-based managerial decisions in agricultural entrepreneurship.
Keywords: *state regulation, agriculture, state support, agricultural policy, efficiency, integrated index.*

Вступ

Сільськогосподарське підприємництво має стратегічне значення для продовольчої безпеки, зайнятості та розвитку сільських територій. Результати діяльності аграрних підприємств істотно залежать від якості державного регулювання, доступності фінансування, податкових умов, страхових механізмів і стабільності інституційного середовища. Державну підтримку слід оцінювати не лише за обсягами бюджетних асигнувань, пільг і компенсацій, а й за її впливом на прибутковість, конкурентоспроможність, інвестиційну активність та фінансову стійкість підприємств. В умовах воєнних ризиків, руйнування інфраструктури, ринкової нестабільності та обмеженого кредитування аграрна політика має забезпечувати відновлення виробничого потенціалу, підтримку малого і середнього бізнесу та досягнення вимірюваних економічних, соціальних і інституційних результатів розвитку аграрного підприємництва України на національному та регіональному рівнях.

Ми вважаємо, що важливо розробити методичний інструментарій, який дозволяє комплексно оцінювати ефективність державного регулювання з урахуванням не лише економічних умов, а й фактичних змін у діяльності сільськогосподарських підприємств. Водночас недостатньо розробленим залишається комплексний підхід, який одночасно враховує економічні, фінансові, соціальні та бюджетно-інституційні результати державного регулювання.

Механізми державної підтримки агробізнесу охоплюють фінансові, регуляторні, інституційні та інформаційно-консультаційні інструменти. Барбоса М. В. [1] обґрунтовує узгодження субсидій, інвестиційних програм і регуляторних заходів з економічними та екологічними цілями. Куяла П., Вірккала С. і Ляхдесмякі М. [2] визначають владу як інституційного посередника розвитку сільського бізнесу, тоді як інші дослідники наголошують на доступності фінансування та врахуванні потреб малих і середніх підприємств [3, 4]. Ефективність субсидій доцільно оцінювати за доходами, продуктивністю, інвестиціями та екологічними наслідками [5–7]. Під час війни підтримка спрямовувалася на збереження виробництва, фінансування та

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons CC-BY 4.

© Славкова Олена Павлівна, Малік Лариса Миколаївна, 2026

логістики [8, 9], однак комплексна оцінка результативності цієї підтримки залишається недостатньо розробленою.

Водночас, аналіз різних наукових підходів показує, що оцінка державного регулювання агробізнесу переважно зосереджена на окремих інструментах підтримки або їхньому впливі на певні економічні показники підприємницької діяльності.

Формулювання цілей статті

Метою дослідження є обґрунтування теоретико-методичних засад державного регулювання розвитку підприємництва у сільському господарстві, систематизація інструментів державної підтримки та розроблення методичного підходу до оцінювання їх ефективності на основі інтегрального індексу, що поєднує економічні, фінансові, соціальні, бюджетні й інституційні показники.

Методологічною основою дослідження є поєднання системного, порівняльного та індексного підходів, методів групування й нормування показників. Системний підхід використано для розгляду державного регулювання аграрного підприємництва як сукупності взаємопов'язаних інструментів та результатів їх впливу.

Метод групування класифікує фінансово-економічні, кредитні, податкові, страхові, інвестиційні, інституційні та регуляторні інструменти. Порівняльні методи дозволяють порівнювати ефективність підтримки за часовими періодами, регіонами та програмами. Нормалізація індексних методів та показників є основою кількісної оцінки. Логіка дослідження передбачає послідовний перехід від визначення інструментів державного регулювання та результатів їх впливу до формування системи часткових показників, відповідних субіндексів і розрахунку інтегрального індексу ефективності державного регулювання аграрного підприємництва.

Виклад основного матеріалу дослідження

Державне регулювання аграрного підприємництва є цілеспрямованим впливом органів влади на економічні, фінансові, організаційні та інституційні умови діяльності підприємств. Його метою є стабільне продовольче виробництво, підвищення конкурентоспроможності, підтримка доходів, інвестицій і розвитку сільських територій. Регулювання ґрунтується на принципах системності, прозорості, адресності та результативності, виконуючи стабілізаційну, стимулюючу, захисну й контролюючу функції. Необхідність втручання зумовлена сезонністю, природно-кліматичними й ціновими ризиками, тривалим виробничим циклом, обмеженим доступом до кредитів і вразливістю малих підприємств.

Класифікація в таблиці 1 відображає складний характер державного регулювання сільськогосподарських підприємств, який включає поєднання фінансових, економічних, інституційних та регуляторних факторів впливу. Фінансово-економічні інструменти, такі як субсидії, гранти, компенсації та дотації, забезпечують пряму ресурсну підтримку підприємств, тоді як кредитні механізми спрямовані на розширення їхнього доступу до кредитного капіталу.

Таблиця 1. Класифікація інструментів державного регулювання аграрного підприємництва за напрямами їх впливу

Група інструментів	Основний зміст інструментів
Фінансово-економічні	дотації, гранти, компенсації, субсидії
Кредитні	пільгові кредити, державні гарантії
Податкові	спеціальні режими, податкові пільги
Страхові	підтримка аграрного страхування
Інвестиційні	компенсація вартості техніки, підтримка переробки
Інституційні	дорадництво, цифрові реєстри, інформаційна підтримка
Регуляторні	стандарти, ліцензування, контроль безпечності продукції

Джерело: сформовано авторами

Податкові інструменти сприяють покращенню умов ведення бізнесу за допомогою спеціальних схем та пільг, а страхові інструменти допомагають пом'якшити ризики у сільськогосподарському виробництві. Інвестиційні субсидії стимулюють технічні інновації та вдосконалення переробки. Водночас інституційні інструменти, зокрема дорадництво, цифрові реєстри та інформаційна підтримка, підвищують доступність державних програм. Регуляторні заходи створюють умови для діяльності підприємств шляхом стандартизації, ліцензування та контролю за безпекою продукції. Отже, результативність державної політики визначається не застосуванням окремих інструментів підтримки, а їх узгодженим і комплексним використанням.

Комплексне застосування зазначених інструментів дає змогу поєднати поточну підтримку аграрних підприємств із формуванням довгострокових умов для їх стійкого розвитку.

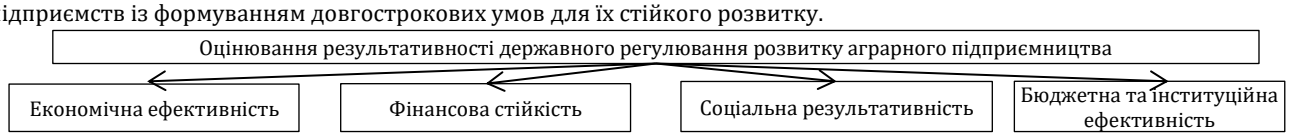

Рис. 1. Методичний підхід до оцінювання ефективності державного регулювання в сфері сільськогосподарського підприємництва. *Джерело: сформовано авторами*

Методологічний підхід, представлений на рисунку 1, комплексно аналізує ефективність державного регулювання сільськогосподарських підприємств через систему взаємопов'язаних блоків. Спостерігається зміщення акценту з оцінки рівня державного впливу на встановлення фактичних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств. Це дозволяє розглядати державне регулювання як цілісний механізм впливу на економічні, фінансові, соціальні та інституційні умови, в яких вони функціонують.

Перший блок – це економічна ефективність, яка відображає зміни основних параметрів підприємницької діяльності, зокрема, прибутковості, продуктивності праці, створеної доданої вартості та інвестиційної активності. Завдяки її оцінці можна визначити, якою мірою інструменти державного регулювання сприяють створенню передумов для сталого розвитку сільськогосподарських підприємств.

Другий блок – це фінансова стабільність, яка відображає здатність підприємств підтримувати належний рівень платоспроможності, фінансової автономії та прийнятного боргового навантаження, а також їхню здатність протистояти зовнішнім загрозам.

Соціальна ефективність відображає вплив державної політики в сільському господарстві на рівень зайнятості та заробітної плати, які мають вирішальне значення для підтримки економічної активності та трудового потенціалу сільських районів. Бюджетна та інституційна ефективність відображають доступність державних ресурсів, охоплення підприємств програмами підтримки та прозорість їх розподілу. Таким чином, запропонований підхід забезпечує багатовимірну оцінку державного регулювання та створює методологічну основу для порівняння його ефективності в різних періодах, регіонах та за окремими програмами.

Система показників розроблена відповідно до змісту заданих функціональних блоків та характеризує фактичні результати державного впливу. В рамках економічного блоку використовуються рентабельність, прибуток на 1 гектар, продуктивність праці, валова додана вартість та інвестиційна активність. Всі ці фактори свідчать про здатність підприємства досягати економічних результатів, ефективно використовувати ресурси та розвивати виробничий потенціал.

Фінансовий блок включає показники фінансової автономії, кредитного навантаження та ліквідності, які дозволяють підприємству оцінити свою залежність від зовнішнього фінансування, здатність виконувати поточні зобов'язання та підтримувати фінансову стабільність. Соціальний блок включає рівень зайнятості та середню заробітну плату, що відображає вплив державного регулювання на доходи та працездатність людей у сільській місцевості.

Бюджетно-інституційний блок визначається рівнем охоплення підприємств програмами підтримки, наявністю державних ресурсів та прозорістю їх розподілу. Це дозволяє враховувати не лише формальну наявність відповідних програм, але й фактичний доступ підприємств до них та якість інституційного середовища. Цей набір показників формує інформаційну основу для розрахунку відповідних субіндексів, а також для побудови інтегрального індексу, що вказує на ефективність державного регулювання сільськогосподарських підприємств.

Для ефективності запропонованого підходу показники необхідно привести у порівнянній формі, оскільки вони мають різні одиниці вимірювання, діапазони значень та напрямки впливу. Тому економічні, фінансові, соціальні, бюджетні та інституційні показники піддаються нормуванню, створюються відповідні субіндекси, а потім подальшому агрегуванню в інтегральний індекс, що відображає ефективність державного регулювання.

Таким чином, пропонується визначити інтегральний показник ефективності державного регулювання наступним чином, що дозволить комплексно оцінити державне регулювання за допомогою інтегрального показника, що враховує економічні, фінансові, соціальні, бюджетні та інституційні результати.

Запропонований індекс дає змогу зіставляти державну підтримку з фактичними змінами діяльності аграрних підприємств, виявляти диспропорції та резерви підвищення ефективності. Його можна застосовувати для моніторингу, порівняльного аналізу й обґрунтування управлінських рішень на національному, регіональному та галузевому рівнях.

$$\mathrm{I}gr = wE \times IE + wF \times IF + wS \times IS + wBI \times IBI \quad (1)$$

$$wE + wF + wS + wBI = 1 \quad (2)$$

де:

IE - субіндекс економічної ефективності;

IF - субіндекс фінансової стійкості;

IS - субіндекс соціальної результативності;

IBI - субіндекс бюджетної та інституційної ефективності;

wE, wF, wS, wBI - вагові коефіцієнти відповідних блоків.

Кожний субіндекс визначається як середнє з нормованих показників відповідного блоку:

$$Ik = (\frac{1}{nk}) \times zki \quad (3)$$

Нормування показників здійснюється в інтервалі від 0 до 1: для показників-стимуляторів вище значення відповідає вищій ефективності, а для показників-дестимуляторів — нижчій. За відсутності емпірично обґрунтованих або експертних ваг доцільно застосовувати рівноважомий підхід: wE = wF = wS = wBI = 0,25.

Нормування показників є необхідним етапом інтегрального оцінювання, оскільки вони мають різні одиниці вимірювання, шкали та діапазони значень. Приведення їх до інтервалу 0–1 забезпечує порівнянність і подальше агрегування в межах субіндексів. Показники поділяються на стимулятори та дестимулятори. До стимуляторів належать рентабельність, прибуток з гектара, продуктивність праці, зайнятість, заробітна плата та доступність програм підтримки; до дестимуляторів - кредитне навантаження й інші показники фінансової залежності. На початковому етапі доцільно застосовувати рівноваговий підхід із вагами 0,25 для кожного блоку, що зменшує суб'єктивність. Надалі ваги можуть уточнюватися за результатами експертного оцінювання або емпіричного аналізу фактичного впливу окремих блоків. Інтерпретація значень індексу наведена в таблиці 2.

Таблиця 2. Інтерпретація значень індексу

Значення I_{gr}	Рівень ефективності державної підтримки
0,00–0,20	критично низький
0,21–0,40	низький
0,41–0,60	середній
0,61–0,80	достатній
0,81–1,00	високий

Джерело: сформовано авторами

Практична інтерпретація інтегрального індексу пов'язує кількісні результати оцінювання з управлінськими рішеннями у сфері державної аграрної політики. Критично низький рівень (0,00–0,20) свідчить про системну неефективність регулювання та потребу комплексного перегляду інструментів підтримки. Низький рівень (0,21–0,40) характеризує недостатню результативність державного впливу. Середній рівень (0,41–0,60) відображає часткову ефективність за наявності обмежень, що знижують загальний результат політики. Достатній рівень (0,61–0,80) свідчить про загалом результативне функціонування системи та узгодженість більшості інструментів. Високий рівень (0,81–1,00) характеризує високу ефективність регулювання та збалансованість економічних, фінансових, соціальних і бюджетно-інституційних результатів. Аналіз окремих субіндексів дає змогу визначити найслабший компонент і спрямувати коригувальні заходи на конкретний проблемний напрям.

Запропонований індекс дає змогу порівнювати результативність державної підтримки за роками, регіонами або окремими програмами та виявляти складові, які потребують першочергового вдосконалення.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Ефективність державного регулювання аграрних підприємств визначається фінансовою підтримкою та її економічними, соціальними й інституційними результатами. Політика потребує комплексного застосування фінансових, кредитних, податкових, страхових, інвестиційних і регуляторних інструментів. Інтегральний індекс дає змогу узагальнювати показники та виявляти проблеми. Пріоритетами є прозорість, доступність фінансування і контроль. Подальші дослідження передбачають апробацію індексу та вдосконалення моніторингу в умовах війни й відновлення.

Література

1. Barbosa M. W. Government support mechanisms for sustainable agriculture: a systematic literature review and future research agenda. Sustainability. 2024. Vol. 16, No. 5. Art. 2185. DOI: https://doi.org/10.3390/su16052185
2. Kujala P., Virkkala S., Lähdesmäki M. Authorities as enablers in rural business support policy regime – case-study Finland. Sociologia Ruralis. 2021. Vol. 61, No. 1. P. 212–233. DOI: https://doi.org/10.1111/soru.12326
3. Русанюк В. В. Державна підтримка розвитку підприємництва в аграрному секторі економіки. Економіка АПК. 2020. Т. 27, № 7. С. 84–93. DOI: https://doi.org/10.32317/2221-1055.202007084
4. Славкова О. П. Державна підтримка аграрного виробництва та її вплив на сталий розвиток громад. Успіхи і досягнення у науці. 2026. № 1 (23). С. 1130–1142. DOI: https://doi.org/10.52058/3041-1254-2026-1(23)-1130-1142
5. Palkovič J. Impact of agricultural support on farm performance: case study of Slovakia. SN Business & Economics. 2025. Vol. 5. Art. 208. DOI: https://doi.org/10.1007/s43546-025-00976-8
6. Bernini C., Galli F. Economic and environmental efficiency, subsidies and spatio-temporal effects in agriculture. Ecological Economics. 2024. Vol. 218. Art. 108120. DOI: https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2024.108120
7. Mamun A. Impact of farm subsidies on global agricultural productivity. Agricultural Economics. 2024. Vol. 55, No. 2. P. 346–364. DOI: https://doi.org/10.1111/agec.12823
8. Dibrova A., Ilchuk M., Konoval I., Androsovych I., Zanizdra A. State support for agriculture in Ukraine in the post-war period. Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal. 2023. Vol. 9, No. 3. P. 49–76. DOI: https://doi.org/10.51599/are.2023.09.03.03
9. Вдовенко Л. О. Інструменти державної фінансової підтримки аграрного сектора в умовах воєнного стану. Економіка та суспільство. 2022. Вип. 44. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-44-82

References

1. Barbosa, M. W. (2024). Government support mechanisms for sustainable agriculture: A systematic literature review and future research agenda. Sustainability, 16(5), Article 2185. https://doi.org/10.3390/su16052185
2. Kujala, P., Virkkala, S., & Lähdesmäki, M. (2021). Authorities as enablers in rural business support policy regime – case-study Finland. Sociologia Ruralis, 61(1), 212–233. https://doi.org/10.1111/soru.12326
3. Rusaniuk, V. V. (2020). Derzhavna pidtrymka rozvytku pidpryiemnytstva v ahrarnomu sektori ekonomiky [State support for entrepreneurship development in the agricultural sector of economy]. Ekonomika APK, 27(7), 84–93. https://doi.org/10.32317/2221-1055.202007084
4. Slavkova, O. P. (2026). Derzhavna pidtrymka ahrarnoho vyrobnytstva ta yii vplyv na stalyi rozvytok hromad [State support for agricultural production and its impact on sustainable development of communities]. Successes and Achievements in Science, 1(23), 1130–1142. https://doi.org/10.52058/3041-1254-2026-1(23)-1130-1142
5. Palkovič, J. (2025). Impact of agricultural support on farm performance: Case study of Slovakia. SN Business & Economics, 5, Article 208. https://doi.org/10.1007/s43546-025-00976-8
6. Bernini, C., & Galli, F. (2024). Economic and environmental efficiency, subsidies and spatio-temporal effects in agriculture. Ecological Economics, 218, Article 108120. https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2024.108120
7. Mamun, A. (2024). Impact of farm subsidies on global agricultural productivity. Agricultural Economics, 55(2), 346–364. https://doi.org/10.1111/agec.12823
8. Dibrova, A., Ilchuk, M., Konoval, I., Androsovych, I., & Zanizdra, A. (2023). State support for agriculture in Ukraine in the post-war period. Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal, 9(3), 49–76. https://doi.org/10.51599/are.2023.09.03.03
9. Vdovenko, L. O. (2022). Instrumenty derzhavnoi finansovoi pidtrymky ahrarnoho sektora v umovakh voiennoho stanu [Tools of state financial support for the agricultural sector under martial law]. Economy and Society, (44). https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-44-82

Стаття надійшла до редакції / Received 12.02.2026 **Прийнята до друку / Accepted 19.02.2026**
Опубліковано/ Published 25.02.2026